

СЕКЦІЯ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.091.12:005.963
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2021-96-7

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА**

Андрієвський Борис Макійович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти
Херсонський державний університет
Borusandr1938@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5242-0873

У статті зроблено спробу обґрунтувати організаційно-педагогічні умови розвитку професійної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. Представлено результати дослідження сформованості означеної якості, окреслено актуальні чинники стимулювання процесу професійного зростання педагога. Узагальнення теоретичного і практичного аналізу проблеми дослідження показує, що значна частина викладачів має недостатню психолого-педагогічну підготовку, не виявляє бажання вдосконалювати свою майстерність, їхня самоосвіта носить несистемний характер і не є досить вмотивованою. Професійна майстерність нами розглядається як високе мистецтво здійснення вмотивованої навчально-виховної діяльності на основі засвоєної системи знань, умінь і навичок, особистісних якостей і педагогічного досвіду, яке виявляється в комплексному розв'язанні завдань освіти, виховання і розвитку на рефлексивному підґрунті. Як засвідчують результати нашого дослідження, «професійне зростання відбувається за умов наявності сукупності знанневих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань, навичок, мотивацію, здатність до професійного самовдосконалення» (Андрієвський, 2014). Безумовно, реалізувати якісні показники можна в умовах спеціально створеного навчально-пізнавального середовища. Кожний ЗВО, факультет, кафедра мають свої ресурси, які можна запропонувати науково-педагогічним працівникам для вдалої самореалізації, формування траєкторії професійного зростання (майстерності).

Матеріали дослідно-експериментальної роботи з проблеми розвитку професійної майстерності викладача ЗВО дозволяють стверджувати, що обов'язковою умовою реалізації професійних якостей викладача є запровадження низки чинників, зокрема таких, як: створення необхідного методологічного та інформаційно-освітнього середовища; оптимізація потенційних можливостей навчальних дисциплін та психологізації освітнього процесу на заняттях; урахування в практиці викладання нових вимог щодо організації навчання здобувачів вищої освіти; раціональне поєднання традиційних та інноваційних методів; наукове, методичне й психологічне забезпечення процесу професійного вдосконалення майбутнього педагога в освітньому просторі ЗВО; реалізація системи мотивування до професійного самозростання; врахування середовищного фактору; здійснення діагностики стану і якості професійної діяльності викладачів (feedback). Використання результатів такого вивчення дозволяє виявити причини та обґрунтувати ефективні шляхи підвищення професійного рівня як кожного з педагогів, так і професорсько-викладацького колективу в цілому у відповідності із сучасними вимогами.

Ключові слова: професійна майстерність, організаційно-педагогічні умови, методологічні засади, чинники професійного зростання.

**ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT
OF THE PROFESSIONAL SKILLS OF THE TEACHER**

Andrievskii Boris Makeevich,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Pedagogy and Psychology
Preschool and primary Education
Kherson State University
Borusandr1938@gmail.com
orcid.org/0000-0001-5242-0873

In the article an attempt is made to substantiate the organizational and pedagogical conditions for the development of professional skills of teachers of higher pedagogical educational institutions. The results

of research of formation of the specified quality are presented, actual factors of stimulation of process of professional growth of the teacher are outlined. Generalization of theoretical and practical analysis of the research problem shows that a significant number of teachers have insufficient psychological and pedagogical training, do not show a desire to improve their skills, their self-education is unsystematic and is insufficiently motivated. We consider professional skill as a high art of motivated educational activity on the basis of the acquired system of knowledge, skills and abilities, personal qualities and pedagogical experience, which is manifested in the complex solution of problems of education, upbringing and development on a reflexive basis. According to the results of our study, professional growth occurs in the presence of a set of knowledge, technological and mental entities, which in synchronous integration provide quality mastery of relevant knowledge, skills, motivation, ability to professional self-improvement. The implementation of this process is ensured by all types of classroom and extracurricular activities in the integral mode of educational activities of higher education.

The materials of research and experimental work confirmed the effectiveness of the following organizational and pedagogical conditions for the development of professional skills of teachers of higher educational institutions: the creation of the necessary methodological and information-educational environment; optimization of potential opportunities of academic disciplines and other types of teacher's activity; combination of traditional and innovative methods; scientific, methodical and psychological support of the process of professional development of a teacher in the educational space of the university; formation of motivation for professional growth; taking into account the influence of a complex of external and internal factors; implementation of systematic pedagogical monitoring, which in its focus can be considered as a diagnosis of the state and quality of professional activity of teachers. Using the results of such a study allows you to identify the causes and justify effective ways to improve the professional level of each of the teachers and the teaching staff as a whole in accordance with modern requirements.

Key words: *professional skill, organizational and pedagogical conditions, methodological principles, factors of professional growth.*

Вступ

Широке запровадження концепції Нової української школи посилює вимоги до професійної компетентності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, завдання яких націлено на формування вчителя інноваційного типу, вчителя, який має вільно орієнтуватися в потоці наукової інформації, бути готовим до реалізації плану неперервного самозростання – як особистого, так і професійного.

Масштабність проблеми вимагає розгляду фахового зростання викладача вищого педагогічного навчального закладу як багатофакторного, складного процесу. Теоретичні аспекти проблеми знайшли відображення в працях класиків педагогіки П. Астахова, Ю. Бабанського, В. Бондаря, М. Дяченко, Н. Кузьміної, І. Кривоноса та ін. Значний вклад у розвиток педагогічної майстерності внесли дослідження І. Зазюна, В. Семіченко, О. Мирошник, Н. Тарасевич, Л. Хомич. Аналізу світового досвіду присвячено праці Г. Єгорова, Ю. Кіщенко, А. Парінова, Л. Пуховської, Г. Яворської та ін. Удосконалення підготовки спеціалістів у нових соціально-економічних умовах висвітлено в дослідженнях О. Абдулліної, В. Баранова, В. Гуріна, Л. Крамущенко, І. Кривоноса, А. Соколова та ін.

Проблеми підвищення професійної майстерності викладачів закладів вищої освіти досліджувались С. Батищевим, Т. Ломакіною, О. Савченко, М. Сибірською, Ш. Соматуловою, В. Сластьоніним, О. Ростовським, Т. Тарасенко, Н. Хозяїновим, вченими розкрито соціальну і професійно-педагогічну

спрямованість підготовки вчителя, основи педагогічної майстерності, а також шляхи вдосконалення навчальної діяльності викладача. Розроблення проблеми фахової майстерності пов'язано з працями І. Зазюна, А. Макаренка, О. Пинзеник, О. Самещенко, В. Семіченко та ін. Водночас у контексті трансформації українського суспільства в європейський освітній простір система підготовки педагогічних кадрів, зокрема рівень професійної майстерності педагогів, не повною мірою відповідає сучасним потребам. Механізм її розвитку не є ефективним, система післядипломної освіти потребує реформування, самоосвіта не досить умотивована, тому не дає необхідної теоретичної і методичної підготовки.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

До недоліків існуючої практики розвитку професійної майстерності можна віднести ігнорування методологічних основ її організації та наявності обґрунтованих сучасних педагогічно доцільних вимог (умов), реалізація яких забезпечує оптимальне фахове зростання кадрового педагогічного потенціалу.

Як бачимо, сучасні виклики суспільства висувають якісно нові вимоги до професії викладача, його фахової майстерності. Існуючі протиріччя між рівнем очікуваного професіоналізму педагогічних кадрів вищої школи і результатами реальної практичної діяльності вимагають створення більш ефективних механізмів підвищення якості їх фахової майстерності.

Метою статті є обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку педа-

гогічної майстерності викладача сучасної вищої школи.

2. Методологія та методи

У пошуку шляхів розв'язання проблеми ми спиралися на положення низки методологічних підходів до процесу розвитку особистих якостей фахівця педагогічної галузі (системний, компетентнісний, аксіологічний, середовищний, особистісний, акмеологічний та ін.).

Як основні методи її розв'язання було використано аналіз та узагальнення літературних та наукових джерел, вітчизняного та зарубіжного досвіду, методи синтезу результатів анкетування, інтерв'ю, бесід та педагогічного спостереження. Дані дослідження пов'язувались із проблемами викладання в умовах пандемії COVID-19 та пов'язаними з нею карантинними засобами. Використовувалось теоретичне моделювання процесів підвищення професійної майстерності науково-педагогічного працівника засобами його самоосвіти.

3. Результати та дискусії

Вивчення та узагальнення одержаних матеріалів засвідчують, що розвиток педагогічної майстерності вимагає систематичного вдосконалення. Він насамперед має ґрунтуватися на наукових засадах і реалізується через оптимізацію різновидів професійної діяльності шляхом поєднання традиційних та інноваційних форм і методів умотивованого фахового зростання, систематичний педагогічний моніторинг, необхідне матеріально-технічне і дидактико-методичне забезпечення. Цей процес передбачає необхідність опори на наукові підвалини як філософського і загальнотеоретичного, так і конкретного-наукового рівнів.

По-перше, це принципи пізнаваності світу, об'єктивності й конкретності, загального зв'язку і детермінізму, переходу кількісних змін в якісні, єдності теорії і практики, співвідношення загального, одиночного, необхідного і випадкового як детермінант формування процесів і явищ, що досліджуються [5].

Культурологічний характер педагогічної діяльності зумовлює складність і багатаспектність аналізу існуючих дослідницьких підходів, врахування їх конструктивних можливостей та відповідної адаптації. Йдеться про методологічне обґрунтування на міждисциплінарному рівні, тобто сукупність принципів, категорій і методів соціальних наук (компетентність, системність, застосування математичних методів, які забезпечують використання сучасного рівня знань) (Андрієвський, 2014). Використання положень і висновків суміжних дисциплін дозволяє більш досконало розгля-

дати феномен педагогічної майстерності в системі знань, «обґрунтовано вибрати ту сукупність загальнонаукових та конкретно наукових теоретико-методологічних підходів, які дають змогу теоретично вивіряти шляхи емпіричного дослідження, сприяють підвищенню ефективності підготовки педагогічних кадрів, становлення і розвитку їх професіоналізму» (Кондрашова, 2014).

Як методологічні приписи на конкретно-науковому рівні висувуються такі вимоги, як використання потенційних ресурсів дисциплін педагогічного спрямування, що мають безпосередні зв'язки, взаємні перетини, з метою вирішення проблемних ситуацій та знаходження раціональних способів одержання необхідної інформації. Водночас удосконалення професійної компетентності викладача потребує врахування як загальнопедагогічних, так і спеціальних вихідних положень. Це орієнтація на діяльнісно-особистісний підхід до розвитку задатків і здібностей, активність, самостійність як суб'єкта свого фахового зростання, опора на відомі дидактичні принципи – науковості, індивідуалізації, системності й послідовності, зв'язку з життям, єдності свідомості й активності, комплексності та ін. (Вища школа в Україні, 2005).

Узагальнення педагогічної теорії (П. Астахов, І. Зязюн, Г. Вершловський, Н. Гузій, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, О. Маркова, В. Радул та ін.) та практики роботи вищої школи засвідчує, що організація цілеспрямованого розвитку досліджуваного утворення вимагає створення відповідного інформаційно-педагогічного середовища; розгляду процесу професійного зростання як невід'ємного складника програми розвитку вищої школи; використання всіх видів навчально-виховної діяльності на основі інтегративності й міжпредметних зв'язків; опора на мотиваційну сферу особистості; неперервність професійного вдосконалення.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що до комплексу умов ефективної організації професійного вдосконалення викладача відносяться (Зязюн, 2007): соціально-педагогічні; психолого-педагогічні; організаційно-діяльнісні. Реалізація же процесуального блоку розвитку професійної майстерності має відбуватися в умовах запровадження педагогічно-доцільних освітніх технологій, раціонального використання відповідних ресурсів (кадрових, дидактичних, матеріально-технічних).

Слід зауважити, що процес професійного особистісного зростання педагога відбувається у відповідності зі стадіями психічного розвитку людини як суб'єкта

праці і складає ланцюг «майстер-авторитет-наставник», що є основним показником адекватної моделі поведінки. Так, на початку діяльності фахівець переважно орієнтується на заданий алгоритм (зовнішні вимоги та інструкції). Середньому рівню притаманні елементи творчості, що є передумовою усвідомленої організації професійної діяльності та перспективою професійної майстерності. На найвищому рівні викладач в змозі розробити, обґрунтувати і застосувати власну концепцію професійної діяльності. Творчий розвиток розгортається через само-аналіз, -визначення та -реалізацію. Йдеться про врахування аксіологічного підґрунтя, що задовольняє реалізацію потенційно існуючих необхідних особистісних характеристик. Категорія цінностей значною мірою регулює поведінку людини, через них розкривається її спрямованість, у тому числі й професіональні орієнтири та установки.

Отже, «діагностика ціннісної сфери викладача, його пізнавальних інтересів, умотивованої психологічної готовності до професійного вдосконалення є однією з методологічних вимог до його організації і здійснення. Тому розроблення і реалізація комплексу спонукальних матеріальних, психологічних та організаційно-педагогічних впливів на розвиток особистісного потенціалу викладачів має стати іманентним складником цілеспрямованої кадрової політики педагогічного навчального закладу» (Пинзеник, 2008).

Реалізація професійного «Я» в умовах сучасного освітнього середовища вимагає актуалізації особистісних здібностей і вроджених задатків на кожному з етапів становлення педагогічної майстерності. «Особливої ваги тут набуває принцип неперервності та взаємозв'язку «офіційних заходів» і самоосвіти. При цьому в системі традиційних форм і методів підвищення педагогічної майстерності перевага надається самовдосконаленню. Мотивація самовдосконалення як наслідок попереднього розвитку особистості є адекватною реакцією на зовнішні впливи. Тому організація процесу формування педагогічної майстерності передбачає продуману стратегію використання взаємодії, чинників, які би створили базу для емоційної та інтелектуальної напруги, прагнення до постійного вдосконалення» (Зязюн, 2008). Розвиток професійної майстерності викладачів має проходити в цілісному режимі навчально-виховної діяльності вищої школи в декілька взаємопов'язаних умовних етапів.

Перший – забезпечує діагностику стану сформованості основ професійної майс-

терності, виявлення чинників, що впливають на розвиток майстерності викладача, обґрунтування програми розвитку означеної якості в умовах вищої школи та ін.

Діагностика в перекладі з грецького, як відомо, означає «здатність до розпізнавання», тобто «вивчення певного стану об'єкта (рівня здібностей, знань, розумового розвитку, професійної придатності тощо) на підставі його дослідження» (Бородулина, 2003). Діагностичні дані надають можливість налагодження заходів для корекції, що є необхідною умовою результативності викладацької діяльності.

У нашому випадку діагностика рівнів професійної майстерності викладача передбачає вивчення сформованості особистісних якостей, рівня загального його розвитку, виявлення індивідуально-психологічних особливостей, теоретичну, методичну і психологічну готовність педагога до професійного зростання з метою оцінки і розроблення рекомендацій щодо підвищення компетентності, фахової майстерності, реалізації особистісного творчого потенціалу.

На цьому етапі перш за все має врахуватись розвивальна функція педагогічної діяльності, яка спрямована на реалізацію саморозвитку, на створення можливостей для постійного особистісного самовдосконалення. Важливим при цьому є наявність інформації про ціннісні професійні орієнтації викладача. На основі вивчення його мотиваційної сфери і потреб у надбанні знань і практичних професійних умінь здійснюється їх коригування як необхідна умова якісного розвитку професійної майстерності.

Другий етап спрямований на формування вмотивованого бажання і готовності до професійного зростання, вдосконалення своїх якостей і фахових компетентностей, розвиток педагогічної техніки, реалізацію програми самовдосконалення.

Також слід зауважити на важливий аспект розвитку професійної майстерності – ціннісну сферу викладача, яка є змістовою характеристикою його поведінки. У контексті освітніх завдань її формування забезпечується відповідним морально-етичним наповненням усього навчально-виховного процесу. Це насамперед має бути безкорисливе ставлення і любов до людини, що становить ядро внутрішнього життя особистості. Наявність відповідної духовно-моральної сфери дозволяє здійснювати природний перехід її внутрішньої згорнутої форми в розгорнуту зовнішню поведінку та діяльність. Особистісні цінності утворюють ту внутрішню інстанцію, яка має поєднувати свої і загальноприйняті

духовні реалі, в основі яких закладені принципи альтруїзму.

На третьому етапі зусилля концентруються на всебічному залученні респондентів до рефлексивної діяльності, усвідомленні суб'єктивного образу професійної Я-концепції, необхідності систематичного саморозвитку в процесі здійснення професійної діяльності на основі самоаналізу створення особистої траєкторії використання педагогічних технік, а також моделювання майбутньої професійної діяльності на домінантній внутрішній моделі вмотивованої професійної поведінки.

Практика розвитку педагогічної майстерності викладачів дозволила проаналізувати данні етапи і визначити найбільш дієві заходи самореалізації в умовах обмежень COVID-19. Наприклад, 67% викладачів педагогічного факультету ХДУ пройшли вебінари, семінари з підвищення кваліфікації. 62% засвідчили раціональність відвіданих заходів. 34% викладачів на запитання про практичне застосування наданої на семінарах теоретичної інформації і практичних умінь відповіли позитивно.

Для визначення найбільш складних питань в організації дистанційного і змішаного навчання здобувачів вищої освіти було проведено опитування викладачів педагогічного факультету. На запитання про труднощі організації лекційних занять відповіді в основному були однакові, зокрема: неналагодженість контролю; викладач не може проконтролювати зайнятість кожного; скарги на неналежну організацію зворотного зв'язку. У свою чергу студенти відзначили невисоку емоційність викладачів, скочаність перед екраном, невикористання наочності, що говорить про низький рівень володіння комп'ютерними технологіями тощо. На нашу думку, для уникнення недоліків у викладацькій діяльності слід врахувати відповідні психолого-педагогічні фактори. Безумовно, для кожного закладу вищої освіти вони будуть різними, але системне бачення, опора на професійний потенціал викладача, його досвід дозволять підвищити рівень майстерності.

Висновки

Таким чином, ефективна організація професійного зростання викладача забезпечується створенням певних організаційно-педагогічних умов. Це обов'язкове базування на ієрархічній системі вихідних концептуальних положень як філософського і загальнотеоретичного, так і суто дидактичного рівнів; дотримання єдиних вимог і цілеспрямованого зв'язку між видами педагогічних впливів на кінцеві результати означеного процесу; забезпечення відповідного інформаційно-педагогічного розвивального

середовища; неперервність і компетентність підвищення фахового рівня викладача на основі використання всіх видів педагогічної діяльності; цілеспрямований розвиток особистої моральної сфери; оптимальне поєднання комплексу засобів, що віддзеркалюють наукову логіку організації вдосконалення необхідних якостей, відповідно до вимог нової освітньої парадигми.

Перспективи подальшого дослідження даної проблеми – розроблення комплексної прогностичної програми модернізації кадрового педагогічного потенціалу на засадах європейських принципів організації діяльності вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвський Б.М. Структурно-функціональна модель розвитку професійної майстерності викладача. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. 2015. № 67. С. 222–228.
2. Вища школа в Україні : навчальний посібник / за ред. В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко. Київ : Знання, 2005. 327 с.
3. Кондрашова Л.В. Педагогика высшей школы: проблемы, поиски, решения : монографический очерк. Кривой Рог : ГНУ им. Богдана Хмельницкого, 2014. 399 с.
4. Новый иллюстрированный энциклопедический словарь / под ред. В.И. Бородулина и др. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2003. 912 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник. І.А. Зязюн та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. 3-тє видання, допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
6. Пинзенник О.М. Підвищення педагогічної майстерності викладача у процесі його самовдосконалення. *Імідж сучасного педагога: науково-практичний освітньо-популярний часопис*. 2008. № 56. С. 32–34.

REFERENCES

1. Andrievsky B.M. Structural and functional model of professional development of a teacher. *Pedagogical sciences: coll. Science. wash.* №67. 2015. P. 222 - 228.
2. Higher school in Ukraine. Tutorial. For order. V.G. Flint, S.M. Nikolaenko. K. : Knowledge, 2005. 327 p.
3. Zvereva V.I. Diagnosis and examination of pedagogical activity of certified teachers. M. : Pedagogy, 1998. 112 p.
4. Kondrashova L.V. Higher school pedagogy: problems, searches, solutions [monographic essay]. Krivoy Rog: GNU. Bohdan Khmelnytsky, 2014. 399 p.
5. New illustrated encyclopedic dictionary. Ed. V.I. Borodulin, A.P. Горкина, A.A. Guseva et al., Moscow: The Great Russian Encyclopedia, 2003. 912 p.
6. Pedagogical skills: Textbook. I.A. Zyazyun, L.V. Kravushchenko, IF Krivonos, etc. ; for order. IA Zyazyun. 3rd edition, supplement. And reworked. K. : SPD Bogdanova AM, 2008. 376 p.
7. Pinzenik O.M. Improving the pedagogical skills of the teacher in the process of his self-improvement. The image of a modern teacher: a scientific-practical educational-popular magazine. № 56. 2008. P. 32-34.

*Стаття надійшла до редакції 02.08.2021.
The article was received 02 August 2021.*